

PERKŪNO RAUGAS

Dainius RAZAUSKAS

Straipsnis gimė iš paskaitos, skaitytos nepriklausomame savitos muzikos ir šiuolaikinės baltų kultūros festivalyje „Mėnuo juodaragis“ XXI 3/4, skirtame dievaičiui Ragučiui, arba Raugučiui. Raugo, rūgštis mitinė semantika taip pat yra nagrinėta Daivos Vaitkevičienės, tad reikiama atvejais atitinkami jos darbai cituojami arba nurodomi. Šiame straipsnyje į raugą žiūrima savitu kampu, iš dalies atsispiriant nuo pastaruosiuose autoriaus straipsniuose nagrinėtos sutvėrimo temos, iš dalies iškeliant atmosferinį jo semantikos dėmenį (ir ryšį su Perkūnu) ir, svarbiausia, pabrėžiant perkeltines psichines, dvasines reikšmes.

Reikšminiai žodžiai: raugas, rūgimas; atmosferiniai reiškiniai, debesys, Perkūnas; dvasinės rūgimo metaforos.

■ Tradicinio pasaulėvaizdžio tyrinėtojas René Genonas yra labai taikliai pažymėjęs, jog senosiose tradicijose griaustinio dievas turi „dvejopą – kuriamąją ir griauenamąją galią <...>. Iš tikrųjų tai jėga, sukelianti bet kokią k o n d e n s a c i j ą ir d i s i p a c i j ą, kurias Tolimųjų Rytų tradicija sieja su dviem vienas kitą papildančiais in j ir jan principais, atitinkančiais dvi Visatos ‘kvėpavimo’ fazes – ‘iškvėpimą’ ir ‘įkvėpimą’, hermetinėje doktrinoje apibūdinamas kaip *coagulatio* ir *solutio*“¹.

Lotynų k. žodis *coagulatio* reiškia ‘stingimas, krekėjimas, tirštėjimas’, o *solutio* – ‘suirimas, (iš) tirpimas’ arba ‘(iš)tirpdymas’. Taigi kondensacija, arba sustandinimas, sutirštinimas, sutankinimas, – kartu su disipacija, arba (su)skaidymu, (pa)skydimu, skiedimu, (su)skystinimu, tirpdymu, tirpimu, – yra būdinga Perkūno galia.

Buityje viena iš pagrindinių šios Perkūno sukeliamos kondensacijos, ar sutirštėjimo, apraiškų kaip tik yra rūgimas ir jo padariniai – rūgimo būdu gaunami pieno gaminiai: rūgpienis ir varškė. Pradedant tuo, kad pats minėtas lotynų k. žodis *coagulatio* ‘sutirštėjimas’ bei atitinkamas veiksmažodis *coagulārī* ‘stingti, tirštėti, krekėti’ yra kilęs iš daiktavardžio *coagulum* ‘raugas, rūgpienis’, o šis – iš pirminio veiksmažodžio *cōgere* ‘sutraukti, sutirštinti’, pavyzdžiui, *lac coāctum* ‘rūgęs pienas’².

Varškė bei rūgęs pienas yra būdingi tirštėjimo, krekėjimo, sutraukimo padariniai. Paminėtini lietuvių veiksmažodžiai *krėkinti* ‘tirštinti’ bei *krekėti* ‘tirštėti’ ir jų vartojimo pavyzdžiai: *Apkrekėjęs pienas – nei surūgęs, nei saldus* (Šatės, Skuodo r.);

1 Guénon 1995: 127.

2 Žr. LoLKŽ: 156, 159; ЛРС: 175, 178–179; taip pat Klein 2003: 182.

Pienas sukrekėjo ‘verdant susitraukė, sutirštėjo’ (Palėvenė, Kupiškio r.); arba tiesiog *Krekena sukrekėjo* (Smilgiai, Šeduvos r.). Visi šie žodžiai remiasi pirminiu veiksmažodžiu *krėkti* ‘tirštėti’, vėlgi pavyzdžiui: *Krekena sukrenk[a]* (iš Antano Juškos žodyno). O *krekēnà* – tai arba šiaip sutirštėjęs pienas (apsiveršiasios karvės), arba būtent sutrauktas, surūgęs pienas, pavyzdžiui: *Krekena yra gelsva ir tirštesnė už paprastąjį pieną, verdama sukietėja yt varškė* (iš salantiškio F. Sragio užrašų)³.

Panašiai žodis *varškė* yra atsiradęs iš veiksmažodžio *virškėti* reikšme ‘krekėti’, pavyzdžiui: *Pienas jau viršksta* („Dabartinės lietuvių kalbos žodynas“); *Pienas pavirško, susivertė* (J. Barono 1933 m. lietuvių kalbos žodynas); *Su virško pienas* (ten pat)⁴. Drauge su Algirdu Sabaliausku atkreipkime dėmesį, kad „latviai šį daiktą vadina žodžiu *biezpiens*. Dėl jo kilmės galvos niekam sukti nereikia: *biezs* reiškia ‘t i r š t a s’, na, o *piens* – tas pats, kas ir mūsų *pienas*“⁵. Taigi varškė latvių vadinama tiesiog „tirštapieniu“. Panašiai anglų *curd* ‘varškė, sūris’ radosi iš vid. ang. *crud*, sen. ang. *crūdan* ‘sutelkti, suslėgti daiktan, s u t i r š t i n t i’⁶ ir t. t.

Iškalbingas šiuo atžvilgiu yra slavų varškės pavadinimas **tvorogъ* (ru. *творог* ar *творог*, le. *twaróg* ‘varškė’ ir kt.) – mat jis yra veiksmažodžio **tvoriti* vedinys⁷, vienos šaknies su lie. *tvėrti(s)*, kuris, be kita ko, irgi turi aktualią šiuo atveju reikšmę ‘darytis, rasti kam t i r š t a m’. Pavyzdžiui: *Neteliuskok pieno – matai, kad smetona tvėrias* (Kuktiškės, Utenos r.); arba *Smetona*

3 LKŽ VI: 516–518, 521.

4 LKŽ XIX: 559–560; BūgaR II: 323; FrLEW: 1203; Sabaliauskas 1994: 358.

5 Sabaliauskas 1994: 358.

6 Klein 2003: 182.

7 Žr. Sabaliauskas 1994: 357; Buck 1949: 387, Nr. 5.88; ЧИЭС II: 231; Boryś 2005: 656 (ir Brückner 1927: 586), Derksen 2008: 501 ir kt.

tik *ką sustvėrus*⁸. Kitose ide. kalbose tam pačiam lizdui priklauso tokie atitinkamų pieno gaminių pavadinimai, kaip graikų *τυρός* ‘sūris’, avestos *tū-iri-* ‘r ū g p i e n i s’, galbūt ir sen. anglų *ðweran*, *ge-ðwer* ‘v a r š k ě’⁹. O štai rusų Pskovo tarmėje *творо́во* – apskritai ‘r a u g a s’¹⁰.

Pieno gaminių *tvėrimasis* savaime siejasi su kosmogonija – pasaulio *sutvėrimu*. Pavyzdžiui, rusų *творю́ть* ‘tverti, kurti, daryti’, *творе́ние* ‘pasaulio sutvėrimas’, *тварь* ‘padaras, sutvėrimas’; serbų *тварь* reiškia tiek sutvėrimą, tiek apskritai medžiagą, materiją¹¹. Ir neatsitiktinai. Mat varškė yra būdingas pasaulio sutvėrimo butinis įvaizdis. Antai Bulgarijos bogomilų kosmogoninėse saktmėse žemė atsiranda iš jūros putos, prilygintos grietinei: kai Dievas nugriebė grietinę nuo vandens, toji sukrekėjo, suvirško, ir iš suvirškusios, t. y. varške virtusios grietinės buvo sukurta žemė¹². Lietuvoje Simonas Daukantas yra sakęs, jog Perkūnas, arba Perūnas, savo *šilima pasaulį sutvirtino arba sukrekinò iš dumpių*, t. y. iš chaoso miglų – tarsi minėtą krekeną¹³.

Ypač įdomu, kad rusų tarmėse žodis *тварь* pavartojamas dar ir atmosferine reikšme ‘dargana, audra, p e r k ū n i j a’¹⁴. Taigi turime iš pirmo žvilgsnio gana tolimas sritis: rūgusius pieno gaminius (rūgpienį, varškę), pasaulio sutvėrimą ir atmosferos reiškinius. Visas šias sritis kaip tik ir sieja, trumpai tariant, *P e r k ū n o r a u g a s*.

Sąsajas su atmosferiniais reiškiniais patvirtina ir kitos ide. šaknies – **tenk-* ‘su(si)traukti, sukrekėti, ypač apie pieną; tankėti, tvirtėti’ – žodžiai, tarp kurių lie. *tankùs*, arba *tánkus* (turintis ir reikšmę ‘kondensuotas’¹⁵, lietuviškai – ‘sutirštintas’), sen. indų *tanákti* ‘sutraukia, sukrekina’, iranėnų Avestos *taxma-* ‘tirštas’, airių *técht* ‘sutrauktas, sukrekėjęs, suvirškęs, sutirštėjęs’, nau. islandų *þetti* ‘r ū g p i e n i s’, gotų *p e r k ū n o* pavadinimas *þeihvō* ir rusų žodis *мýча* ‘(tamsus, audros, perkūnijos) d e b e s i s’¹⁶. Taigi vėl greta matome

8 LKŽ XVII: 257, 264.

9 ФсЭСРЯ IV: 31; Buck 1949: 387, Nr. 5.88; žr. FrGEW II: 948; žr. dar žr. Топоров 1984: 102; ЧрИЭС II: 231.

10 Горячева 1986: 45–46; žr. ДлтС IV: 395.

11 ЧрИЭС II: 230.

12 Судник, Цивьян 1982: 151.

13 Apie tai plačiau žr. Razauskas 2019: 12–14.

14 Журавлев 2000: 47; Журавлев 2005: 129–130.

15 LKŽ XV: 818.

16 PkIEW: 1068; Buck 1949: 58; Klein 2003: 766; Kluge 1999: 178; Pfeifer 2004: 223; ФсЭСРЯ IV: 129;

sutrauktą, rūgusį pieną ir perkūną su atitinkamais atmosferos reiškiniais.

Rūgpienis (maišytas su somos sunka) aukotas senovės indų griausmininkui Indraui, apie tai užsimenama jau „Rigvedoje“ (X.179.3): *mádhyamandinasya sávanasya dadhnáh pibendra vajrin purukřj jušānáh* „vidudienio sunkimo rūgpienio skaniai išgerki, Indra perkūningasai, daugel nuveikęs“.

Šia sąsaja remiasi ir ją itin išryškina lietuvių žodis *perkūnainė*, žinomas iš Raseinių ir Jurbarko; žodis padarytas tiesiog iš *P e r k ū n o* vardo, o reikšmes turi dvi: ‘r ū g ė s p i e n a s’ ir ‘v a r š k ě, gaunama, pakaitinus pasukas’¹⁷. Tai, kad varškė perkūnainė gaunama *p a k a i t i n u s* pasukas, irgi netiesiogiai sieja ją su Perkūnu, kuris bene ir bus įskėlęs pirmąją ugnį žemėje ir kurio garbei baltų kraštuose nuo seno kūrenta šventa ugnis.

Rūgimui ir šiaip jau palanki šiluma. Kita vertus, perkūno žaibo žemėje įžiebtą ugnį tradicija pataria gesinti būtent rūgusiu pienu ar apskritai raugu. Liudvikas Adomas Jucevičius XIX a. viduryje rašė: „Lietuvių liaudis mano, kad perkūno ugnies kitaip užgesinti negalima, kaip tik su r ū g u s i u pienu, nes Perkūnas tą skanėstą labiausiai mėgsta“¹⁸. Dar keli užrašymai iš XX a. pradžios: *Jeį Perkūnas įtrenkia į trobą, tai galima užgesyti tik r ū g š č i u pienu* (Simnas, Alytaus r.); *Perkūno ugnis gesinti ne vandeniū, o r ū g u s i u pienu* (Dusetos); *Perkūno uždegtus namus reikia gesyti r ū g š č i u pienu* (Panevėžys); *Seni žmonės sako, kad kai Perkūnas uždega namą, tai negalima nieku kitu užgesinti, kaip tik r ū g u s i u pienu* (Lazdūnai, Vilniaus r.); *Uždegus griaustiniui namus ar ką kita, galima užgesinti tik r ū g u s i u pienu, o visu kitu Perkūno ugnis neužgesinama* (Marijampolė); *Reikia Perkūnui įtrenkus r ū g u s i u pienu užpilti tą vietą, kur įtrenkė* (Kražiai, Raseinių r.); arba štai: *Jeį Perkūnas trenkia į namus ir juos uždega, tai gaisrą galima gesinti tik r ū g u s i u pienu ir barščių r ū g š t i m i, vandeniū negalima užgesinti* (Šiauliai)¹⁹ ir t. t.

Tokie liaudies įsitikinimai gerai žinomi rusų, apskritai slavų ir, Nikitos Tolstojaus teigimu, yra bendraindoeuropietiški²⁰. Tyrinėtojas juos paaikškina paprastai: „Pieno bei jo produktų (rūgpienio, gižusio pieno ir pan.) naudojimą kaip priemonės,

ЧрИЭС II: 273; dar žr. FrLEW: 1056; MrhKEWA I: 473 ir kt.

17 LKŽ IX: 833; žr. Vaitkevičienė 1998: 57; Vaitkevičienė 2001: 66.

18 Jucevičius 1959: 166.

19 Balys 1998: 72, Nr. 784, 785, 789–793; dar žr. Buračas 1996: 24, 34; Laurinkienė 1996: 188 ir kt.

20 Толстой 2003: 259–260; žr. ЭС: 267 ir daug kur kitur.

slopinančios dangiškąją perkūno ugnį, galima paaiškinti siekiu griaunančiai stichijai priešpriešinti veiksmingą 'tos pačios rūšies' gaminį.²¹ Trumpai tariant, „toks tokį nukenksmina“.

Galima pridurti, kad rūgpieniu šiaip jau tinka „gesinti“ ir žmogaus kūno nudegimus.

Analogijos tarp pieno, jo gaminių, ypač rūgusių (rūgpienio, varškės), ir atmosferos reiškinių (miglos, debesų, darganos, lietaus ir perkūnijos) yra plačios ir gilios.

Jas mena *tvinkti* reikšmės – viena vertus, 'tešmeniui didėti, pildytis pienu': *Tvinksta karvė* (Kristijono Gotlybo Milkaus, Pilypo Ruigio žodynai); *Karvė tvinksta pienu* (Georgo Neselmano žodynas); *Šita karvė gera pieno, žiūrėk, kaip tešmuo pritvinkęs* (Alovė, Alytaus r.); *Muno karvė dideliai gera milžti: pritvinko, i būs bebėgęs pienas* (Plungė); *Dusyk milžk – dideliai pritvinksta* (Kražiai, Kelmės r.); – antra vertus, 'kauptis lietuvi ar drėgmei, niauktis': *Kai, būdavo, pajusi, kad oras tvinksta, gal būti lietaus* (Pranas Mašiotas); *Lauke vėjuota, dangus pilkas, pritvinkęs lietaus* (Ieva Simonaitytė); čia ir būdvardis *tvankūs* 'karštas ir drėgnas, slopinantis (apie orą)': *Jei diena karšta, tvanki, nu jau perkūnija spirs* (Seda, Mažeikių r.); *Tvankią tamsą žaibas raižė* (Balys Sruoga); daiktavardžiai *tvankà, tvaňkas* 'karštas ir drėgnas, slopinantis oras, tvankumas': *Po tokios tvankos būs perkūnijos, kad i langai birbs* (Veiviržėnai, Klaipėdos r.); taip pat *tvankinti* 'nemelžiant leisti tvinkti tešmeniui' ir 'slopiei kaitinti, šutinti' (apie orą): *Būs lytaus – taip tvankina* (Karklėnai, Kelmės r.); abiejų reikšmių šakų bendras vardiklis ir pagrindas – abstrakčiausia *tveňkti* reikšmė 'kaupti į vieną vietą'²², taigi telkti ir tuo būdu tankinti, tirštinti, krekinginti.

Veiksmažodis *tráukti* irgi, viena vertus, turi reikšmę 'tirštinti, krekinginti', kalbant apie pieno gaminius, pavyzdžiui: *Liesąjį pieną pargabena, o ji traukia dar varškę iš jo* (Pagėgiai, Šilutės r.); *Sutrauks rūgšti [grietinė] prėską, kai inpils viralan* (Kaltanėnai, Švenčionių r.); arba štai apie rūgpienį: *Sutrauk pieno – bus vakare su bulvėm* (Upytė, Panevėžio r.); *Krekenutuą pieną greit sutraukia: kaip i kruopos, kaip varškė pasidaro, kaip virini* (Miežiškiai, Panevėžio r.); *Nešutyk sugižusio pieno, bo sutrauks ant varškę* (Pasvalys); *Sutraukiam pieno lig valiai, varškė s, virtinių* (Lėnas, Ukmergės r.). Antra vertus,

tráukti reiškia 'dengti debesis, niaukti', sangražinis *tráuktis* – 'dengtis debesimis, niukti, niauktis': *Traukia visą dangų* (Ėriškiai, Panevėžio r.); *Dangus jau traukias, gali būti lietaus* (Ilguva, Šakių r.); *Traukias, traukias, matos, kad pradės lyt* (Kuktiškės, Utenos r.); dar: *Debesys dangų traukia* (Grūžiai, Pasvalio r.); gali debesys, migla ar rūkas ir *susi-traukti* – kaip rūgpienis ar varškė, pavyzdžiui: *Myglia tirštesnė pastoja, susitruakia* (iš Frydricho Kuršaičio žodyno); *Jei rūkas susitraukia aukštyn, tai prieš lietų, jei žemyn, tai prieš pagadą* (Sintautai, Šakių r.). Visai atvirai šias sąsajas tarp rūgusio pieno gaminių ir atmosferos reiškinių pabrėžia tiesioginis palyginimas iš Švenčionių: *Dangus apblendęs – kap pienu a žtraukta s*²³. O štai Pavarėny užrašytas prietaras: *Jei Kūciose ūkias, tai, sako, karvės duos gerai pienu*; ir dar kitas: *Bulves reikia sodyt, kai plaukia dangų kamuoliniai debesys. Sako, dangus kap rūgštus pienu – cinka bulbėm*²⁴.

Raugiamąją Perkūno galią jau yra aptarusi Daiva Vaitkevičienė, atkreipusi dėmesį į tai, kad apsiniaukusį, debesuotą dangų lietuviai būdingai supranta kaip parūgusį, rūgstantį; tai akivaizdžiai rodo veiksmažodžio *raugtis* reikšmė 'niauktis' vartojimo pavyzdžiai: *Jau raugiasi – lis* (Armoniškės, Varenavo r., Gudija); *Jeigu iš tos pusės raugias – bus lietaus* (Debeikiai, Anykščių r.); *Raugiasi, raugiasi dangus, tai kad pils – kokią nedėlią* (Vadokliai, Panevėžio r.); *Matai, raugias, raugias tas dangus* (Miežiškiai, Panevėžio r.); *Apsiraugė visas dangus – lis bent tris dienas* (Salamiestis, Kupiškio r.); *Apsiraugė, sutemo visai kaip prieš lietų* (Vaškai, Pasvalio r.); *Kad jau apsiraugė nuo ryto, tai lis per dien* (Rudamina, Lazdijų r.); *Jau antra savaitė, kai oras apsiraugęs* (Kalvarija, Marijampolės r.); *Ak iš ryto buvo gražu, tik nuo pietų ašsiraugė ir rūgšta* (Dusetos, Zarasų r.); *Kažna, ar paspėsim rugius sugriebt – taip užsiraugė dangus nuo vakarų* (Vadokliai, Panevėžio r.); taip pat *riaugtis* 'trauktis debesimis, niauktis': *Dangus ant lietaus apsiraugęs, t. y. apsiūkęs, apsiniaukęs* (A. Juškos žodynas); *Ot apsiraugė, jokios prošvaistės namatyt* (Garliava, Kauno r.); *Taip apsiraugė, turbūt ant didelio lietaus* (Ieva Simonaitytė); *Apsiraugė visas dangus, net gryčioj tamsu paliko* (Baisogala, Radviliškio r.); čia ir daiktavardis *raugiėnė* 'apniukusi diena': *Rodės, gera diena, o tokia raugiėnė* (Sintautai, Šakių r.)²⁵. Ribinis atvejys – ironiškas Jono Strielkūno posmas:

23 LKŽ XVI: 634–635, 709–711, 715–716.

24 Marcinkevičienė 1998: 85, 203.

25 LKŽ XI: 283, 286, 288, 523; žr. Vaitkevičienė 1998: 57; Vaitkevičienė 2001: 65.

21 Толстой 2003: 260.

22 LKŽ XVII: 297–299, 215–216, 213, 214, 245.

*Nuo vasaros liūčių paburkus,
Aplipus žolynais ir lapais,
Diena kaip rauginas agurkas
Kvepėjo ten vyšniom ir krapais.*²⁶

Atmosferinės reikšmės būdingos ne tik tranzityviniam veiksmožodžiui *ráugti*, bet ir savaiminiam *rúgti*, antai: *Lietaus didelio nėra, ale jau kelinta diena rūgsta, gal kada ir palis* (Daugailiai, Utenos r.); *Jau kad įsirūgo, tai ir lis kelias dienas* (Alksnėnai, Vilkaviškio r.); *Prarūgęs oras, lyja ir lyja* (Marijampolė); *Nū saulutė šviečia, ne tai, kai vakar – surūgus diena* (Lukšiai, Šakių r.); *Dangus, apniukęs ir surūgęs, sunkės mažais vandens lašeliais* (Jonas Biliūnas) ir – dėmesio! – pavyzdys iš Liudviko Rėzos užrašytos liaudies dainos: *Tvankos dienoj, karščiuojant ore rūgst perkūnija*²⁷. Taigi perkūnija ne tik kad susijusi su rūgimu ir jį sukelia, bet pati „rūgsta“ – vadinasi, pati yra dangiškoji rūgimo apraiška.

Todėl suprantama, kad Perkūnas ir pats raugia, raugina, pavyzdžiui, pieną, kaip kad akivaizdu iš tokio štai pavyzdžio: *Perkūnas sugriovė, i pienas sugyžo tešmeny* (Jurbarkas)²⁸; taip pat iš latvių tikėjimo: *Ja svaigs piens ātri saskābst, drīzumā sagaidāmas pērkona negaišs* „Jeigu saldus pienas greitai prarūgsta, tai artimiausiu metu reikia laukti perkūnijos“²⁹. Estų tikėta, kad pieno gižimą namuose sulaiko pastogėje padėta Perkūno kulka³⁰. Liaudies tikėjimas tuo, kad griaustinis sutraukia, suraugina pieną, žinomas visoje Europoje ir net Amerikoje³¹.

Slavų tradiciniu požiūriu, debesis irgi rūgsta – kaip pienas, duonos tešla, gira arba alus. Tatjanos Gorjačevos žodžiais: „Slavų meteorologinės terminijos semantinė analizė rodo, kad sąvokos, susiję su apsiniaukusiu, lietingu oru, debesimis, glaudžiai liečiasi su sąvokomis, susijusiomis su pieno gižimu, alaus, giros, tešlos rūgimu ir t. t.“, pavyzdžiui: rusų *кв́а́цуться* reiškia ir ‘rūgti’, ir ‘apsiniaukti, apsitraukti debesimis’; lenkų *kwaśne mleko* ‘rūgpienis’ kartu reiškia ‘debesys’; rusų *кислиться* – tai ir ‘darytis, būti rūgščiam’, ir ‘pagesti (apie orą)’; rusų dial. *мóзгнутъ* – ir ‘pagesti, prarūgti (apie maisto produktus)’, ir ‘apsiniaukti, darganoti (apie orą)’; posakis *простокúшная туча* ‘lietaus debesis’

26 Strielkūnas 1989: 162.

27 LKŽ X: 905, 907–909.

28 LKŽ IX: 833.

29 ŠmLTT: 1438, Nr. 23773; žr. Vaitkevičienė 1998: 57; Vaitkevičienė 2001: 65.

30 Johanson 2009: 147.

31 FW: 621.

sudarytas iš *простокúша* ‘prarūgęs pienas, rūgpienis’; lenkų dial. *potłodziny* reiškia ‘debesys’, o *młozie* – ‘mielės, raugas’, tos pačios šaknies yra rusų dial. *молодóвина* ‘rūgpienis’ ir *замолáживать* ‘imti rūgti’ (be kita ko, ir kalbant apie alų)³². Kaip matyti, su dangiškuoju rūgimu žemėje susijęs ir alaus rūgimas.

Užtat anglų liaudies požiūriu, prasidėjus perkūnijai gali prarūgti alus, todėl ant statinės su alumi reikia padėti geležinį virbą³³.

O vienoje latvių dainoje raugą alun įdeda pats Dievas:

*Driķu mistru alu daru,
Purens nesa ūdentīnu;
Pats Dievs raugu lika,
Medū rokas mērcēdams.*³⁴

Grikių misos dariau alų,
Vaikis nešė vandenėlį;
Patsai Dievas raugą dėjo,
Meduj rankas mirkydamas.

Visa tai leidžia įtarti, kad iš XVI–XVII a. šaltinių žinoma lietuvių raugo, rūgimo dievybė Raugutis, ar Rūgutis, iš tikrųjų gali būti savita Perkūno apraiška, mitologiškai kalbant – Perkūno ar net paties Dievo sūnus.

Rūgimas vyksta ne tik išoriniame pasaulyje (makrokosme) – tiek žemėje, tiek danguje, – bet ir žmoguje (mikrokosme) – tiek kūne, tiek sieloje.

Daiva Vaitkevičienė jau yra atkreipusi dėmesį į *rūgimo, raugo* sąsajas su vaisingumu. Jos žodžiais, „rūgštis suprantama kaip gyvybinis pradai, o rūgimas – kaip gyvybės formavimasis. Todėl *užraugti* lietuvių kalboje reiškia ne tik ‘sutaisyti rūgštį’, bet ir ‘pradėti (kūdiki)’ (*Du vaikus turi, ale ir trečias jau užraugtas* LKŽ XI: 288). Todėl veiksmožodis *raugti* turi abstrakčią pradžios, kilmės, atsiradimo reikšmę, plg.: *Eina ir eina – tai iš kur jų prasiraugia?!* (LKŽ XI: 287)“; „Iš tos pačios semantinės aplinkos kilęs ir šmaikštavimas, plg.: *Duok Dieve rūgštį, o mergai berniūkštį* (LKŽ XI: 901), taip pat [latgalių] vedybinės prognozės: *Kurai meitai pēc apmeicīšonas maize aug dreizi, tei dreizi īs pi veira, bet kurai nā, tei naīs ilgi* ‘Kuriai

32 Горячева 1986: 43–44; Журавлев 2000: 47; Журавлев 2005: 129–130.

33 ЭС: 101.

34 BDS: Nr. 19658; Biezais 2008: 110. Ačiū Lindai Lemhenai už pagalbą aiškinantis latvių žodį *purens*.

merginai užminkyta duona greitai kyla, ta greitai eis už vyro, o kuriai ne, tai ilgai neis' (ŠmLTT: 1122, Nr. 18235). Duonos rūgimas yra mitinė gyvybės formavimosi istorija³⁵.

Užtat per *rūgimo* metaforą nusakoma ir žmogaus prigimtis, jo būdas. Į tai jau yra atkreipusi dėmesį Birutė Jasiūnaitė, pateikusi atitinkamų frazeologizmų pavyzdžių: *gyvą raugą [paveldėjo]* 'panašaus būdo'; *vieno raugo* 'vienodai elgiasi'; *nei rūgęs, nei kepęs* 'nevykęs'; *kai nerūgęs, tai ir nekepęs* 'niekam tikęs'; *tos pačios rūgštis* 'vienodos kilmės'³⁶. Dar galima pridurti žodį *ne-rūgęs* reikšme 'nevykęs, netikęs': *Tas bernas toks nerūgęs, nei kalboj, nei darbe niekam netinka* (Daugailiai, Utenos r.); *Buvo netikęs, nerūgęs* (Leipalingis, Lazdijų r.)³⁷. O kadangi *ne-rūgęs* yra 'nevykęs, netikęs', tai *rūgęs*, vadinasi, turėtų būti 'vykęs, tikęs'.

Panašiai frazeologizmas *rūgte rūgti* reiškia ir 'labai gerai augti, didėti': *Augimas paršų – kaip rūgte rūgsta* (Kuršėnai, Šiaulių r.); *Putrą gerdama, kumelė rūgte pradėjo rūgti* (Šatės, Skuodo r.); *Kaip rūgte rūgsta ropatikės* (Pajūris, Šilalės r.); ir tiesiog 's e k t i s': *Vieni kitiems padėsime, ir gyvenimai lygu rūgte rūgs* (Lazdynų Pelėda); *Be galo jam klojasi, viskas rūgte rūgsta* (Žemaitė); panašiai *kaip ant mielių rūgti*, pavyzdžiui: *Jie gerai gyvena, gyvenimas kai ant mielių rūgsta* (Skaistgirys, Joniškio r.); o vidine, psichine prasme šis frazeologizmas turi reikšmę 'būti labai patenkintam': *Jis, išgėręs alaus, kaip ant mielių rūgsta* (ten pat)³⁸.

Kitokį žmogaus kūne vykstantį rūgimą mena veiksmazodis *atsi-rūgti* 'atsiraugėti', tos pat šaknies ir *raugėti*, pagrindine reikšme 'nuolat atsirūgti' (kaip *riaugėti*), bet ir apskritai 'rūgti', pavyzdžiui: *Įmaišyta duona raugėja, kad būtum rūgšta* (iš A. Juškos žodyno); *Nuraugėjęs pienas, kad stovi nugraibytas kelias dienas* (ten pat); *Dabar šilta, smetonas greitai suraugėja* (Viekšniai, Mažeikių r.). Beje, žmogus būdingai raugėja nuo alaus, pavyzdžiui: *Raugėja, alaus išgėręs* (Alsėdžiai, Plungės r.); *Išgėras alaus, atsiraugėjas* (Raudėnai, Šiaulių r.); pagaliau *išsi-raugėti* – tai 'išsipagirioti': *Vos beišsiraugėjau iš to baliaus* (Šatės, Skuodo r.); panašiai *iš-rūgti*, pavyzdžiui: *Išrūgau*

iš vieno baliaus ir vėl geru (Šatės, Skuodo r.)³⁹.

Pats papratimas girtuokliauti gali būti pavadintas *įrūgimu*, pavyzdžiui: *Dėdė įrūgęs gerti arielką* (A. Juškos žodynas); *Per vestuves, pakasynas tu parapijų katalikai mirksta degtinėje įrūgę* (Motiejus Valančius)⁴⁰. Tad suprantama, jog *rūgimo* priešingybė bus *blaiivumas, blaiivybė*. Tik reikia prisiminti, kad žodis *blaiivas, blaiivus* 'negirtas' bei 'aiškaus galvojimo' turi ir atmosferinę reikšmę 'giedras, skaidrus': *Blaivus dangus* (Plungė); *Debesio nė vieno – blaiivus dangus* (Imbradas, Zarasų r.); *Dangus blaiivas, nė vieno debesėlio* (Grūžiai, Pasvalio r.); panašiai veiksmazodis *blaiivėti* reiškia ne tik 'eiti blaiivyn, mažiau imti gerti' bei 'protin-gai galvoti', kalbant apie žmogų, bet pirmiausia 'giedrėti, šviestis', kalbant apie dangų: *Dangus blaiivėja, daugiau nelis* (Šakiai); atitinkamai *nusi-blaiivėti* – tai 'nusigiedrinti'; *pra-blaiivėti* – 'pragiedrėti, prašvisti'; o *blaiivintis, blaiivytis* reiškia ne tik 'darytis blaiiviam', bet ir 'žadintis, budintis': *Miegas taip ėmė, o išėjus oran, ėmiau blaiivyti* (Antašava, Kupiškio r.); *Brolis nuo miego išsiblaivė* (A. Juškos žodynas); ir 'giedrytis'; mikrokosminę ir makrokosminę, žmogišką ir dangišką, vidinę ir išorinę prasmę keliais atžvilgiais jungia pavyzdys iš Bartninkų (Vilkaviškio r.): *M a r t i buvo a p s i n i a u k u s, ale paskiau išsiblaivė*⁴¹. Visa tai vėlgi atskleidžia *rūgimo* terpę sąsajoms su perkūnija ir Perkūnu.

Girtumas ir blaiivumas savaime perkelia rūgimo raišką iš kūno į sielą. Tačiau žmogaus sieloje rūgimas gali pasireikšti ir kitaip. Kad ir taip, kaip *raugėti* pavyzdyje: *Uždaviau bobai pipirų. Ilgai raugės* (Lazdynų Pelėda); arba kaip teigia *atsi-rūgti* perkeltinė reikšmė 'atsiliepti, nelikti be pasekmių, geruoju nesibaigti': *Atsirūgs tau tas žodis* (A. Juškos žodynas); *Dar tau už tai atsirūgs, nepraeis taip lengvai* (Žvirgždaičiai, Šakių r.); *Palauk – tie juokai tau dar atsirūgs* (Kalvarija, Marijampolės r.) ir t. t.⁴²

Psichologinę, psichinę prasmę turi ir žodžio *rūgti* reikšmė 'gyventi nuobodžiai, be darbo..., sėdėti namie': *Kiauras dienas namie rūgsta, niekur nei-na* (Jurbarkas); *Aš negalėjau taip sau be darbo rūgti* (J. Šlapelio žodynas, 1924 m.) ir t. t.; artima yra *rūgti* reikšmė 'ilgai miegoti': *Rūgsta, rūgsta lig pietų!* (Kuršėnai, Šiaulių r.); *Rūgsta kiaurias dienas, jokio*

35 Vaitkevičienė 2001: 67; plg. Vaitkevičienė 1998: 58; šaltinių santrumpos cituojant priderintos prie čia naudojamų. Minėtų šmaikštavimų taip pat žr. LTs V: 147, Nr. 1227; VMVČ: 26. Latviškų pavyzdžių ŠmLTT: 1121–1200 esama daugiau.

36 Jasiūnaitė 2002: 291; plačiau žr. Vaitkevičienė 2019: 122.

37 LKŽ XI: 905; žr. Vaitkevičienė 1998: 60.

38 LKŽ XI: 905; žr. Vaitkevičienė 2019: 117.

39 LKŽ XI: 282–283 (žr. 523), 906, 907; žr. Karaliūnas 1987: 83–84.

40 LKŽ XI: 907.

41 LKŽ I: 876, 873–875.

42 LKŽ XI: 282–283, 906.

darbelio neušijama (Viekšniai, Mažeikių r.); *Popiet biskį atsiguliau, tai kad įrūgau, žiūriu – jau temt pradeda* (Lekėčiai, Šakių r.); *Dieną prastas miegas, tik surūgsti žmogus* (Kazlų Rūda) ir pan.⁴³; *Matyt, blogai numiegojai, kad toks surūgęs* (Geistarai, Vilkaviškio r.); atitinkamas miegas, beje, gali būti susijęs ir su alaus rūgimu, pavyzdžiui: *Šaltas miegas, kad a l u s kubile rūgsta* (nežinomo Rytprūsių autoriaus rankraštis); o štai sudurtinis žodis *miegarūgtis* ar *miegrūgtis* reiškia ‘miegalius’⁴⁴.

Dar ryškesnė yra psichinė raugo, rūgšties sąsaja su pykčiu ir piktumu. Lilija Kudirkienė yra pažymėjusi: „Tiek lietuviai, tiek latviai rūgimą, rūgštumą siejo su piktumu; užtat lietuvis, gamindamos kisielių, pašaukia vardu kurį nors namiški, dažniausiai vaiką (sakoma – piktesnį ar verksmingesnį) ir liepia ‘užraugti kisielių’; latvių šaltiniuose yra užfiksuota, jog užmaišant tešlą duonai, geresniam rūgimui reikia paminėti vardu kokį nors vyriškį, nes vyrai esą piktesni nei moterys. Ne šiaip sau ir vokiečiai pikto, paniurusio žmogaus veido išraišką vadina *sauer* – ‘rūgšti’; apie paniurusį žmogų juk ir lietuviškai sakoma, kad jis *surūgęs*.“⁴⁵ Lietuvių priežodžiai rodo, kad mūsų duonai gana ir moterų piktumo: *Rūgščios duonos kepėja pikta*⁴⁶; *Piktos gospadinės ir duona rūgšti*; *Pikta marti – duona rūgšti*⁴⁷. Kam nors ant ko nors supykus, pasakoma: *Vėdaras rūgsta* arba *Užraugė kailius*⁴⁸. Ta pačia rūgimo ir piktumo sąsaja remiantis latvių „manyta, kad aludaris turi būti piktas, kad alus būtų stiprus: *Alu brūvējot jābūt dūsmīgam, lai alus būtu stiprs* ‘Alų darant reikia būti piktam, kad alus būtų stiprus’“⁴⁹. Čia ir veiksmazodžio *rūgti* reikšmė ‘būti prastai nusiteikusiam, suniurusiam, piktam, pykti’: *Ant savo brolio rūgo jis, t. y. pyko* (A. Juškos žodynas); *Raudienė rūgsta, pukši kaip ta tešla duonkubily* (Vytautas Bubnys); *Tu jau šiandien visa diena rūgsti kai mielių puodelis* (Šakyna, Šiaulių r.); *Rūgsta kaip kopūstų kubilas* (Čekiškė, Kauno r.); taip pat *su-rūgti* ‘suirzti, supykkti, būti blogos nuotaikos’ su ypač iškalbingu Ievos Simonaitytės pavyzdžiu, kuriame žmogaus surūgimas palyginamas dar ir su atmosferos, oro surūgimu: *O Grėtė atsikėlė s u r ū g u s i l y g p i k t a s o r a s*⁵⁰. Čia

juolab verta prisiminti Perkūną, kuriam ir šiaip jau priskiriama rūstybė.

Apie žmogaus vidinį pasaulį kalba ir *nu-rūgti* reikšmė ‘praeiti norui’: *Nurūgo, nugaravo tas tėvo noras jauną vesti* (Šatės, Skuodo r.); taip pat ‘netekti jėgų’: *Tu nurūgai, nukvėpai, aš nu vyro pabėgau* (Rietavas, Plungės r.)⁵¹. O jeigu *nu-rūgti* reiškia ‘praeiti norui’ ir ‘netekti jėgų’, tai *pa-rūgti*, *pri-rūgti*, vadinasi, turėtų reikšti kylantį norą ir pritvinkstančias jėgas, kurias tad palyginime kaip tik atstotų *raugas*.

Ypač paminėtinos tōkios psichinės žodžio *raugas* reikšmės kaip ‘s u p r a t i m a s, d v a s i a’, taip pat ‘nusistatymas, nusiteikimas’: *Dėdė buvo seno raugo bajoras* (Gabrielė Petkevičaitė-Bitė); *Jie visi to pačio raugo* (Butrimonys, Alytaus r.), t. y. ‘vienodų pažiūrų’⁵²; *Tuomet ir tu buvai jų dvasios prisigėręs, jų raugo prirūgęs, primirkęs* (Jonas Jablonskis); galiausiai *raugas* turi net reikšmę ‘p r o t a s’: *Par daug raugo, matyt, galvo[je] tur* (Kuršėnai, Šiaulių r.); *Tokia šabaldėlė, lyg nepilno raugo* (Geistarai, Vilkaviškio r.); *Tas Domė yra nepilno raugo, jei taip mažvaikiškai daro* (Plateliai, Plungės r.)⁵³; arba: *Vis tiek man rodos, kad tas Domė yra nepilno raugo* (ten pat)⁵⁴; *Bene tau trūkst rūgščio, kad tu teip kalbi?*⁵⁵ Kad ir kaip: *Kožnas savo rūgštį turi*⁵⁶.

Reikšmių sankaba tokia stipri, kad veikia ir atvirkščia kryptimi – nuo proto prie raugo. Tai yra pastebėjęs žmogaus simbolinės vaizduotės tyrinėtojas Gastonas Bašliaras: „Mąstydami padidiname rūgšties stiprumą.“⁵⁷

Šios rūgimo, raugo metaforos visuotinumą itin iškalbingai parodo arabų žodis *hamirat* ‘raugas’, kuriuo tapo įvardyta išmintis ir (sufijų) dvasinė perdava (kaip Suhrovardžio XII a. *al-hamirat al-azaliyya* ‘amžinoji išmintis’ ir *hamirat al-faithaghu-riyyin* ‘pitagoriškasis raugas’)⁵⁸. O tibetietis budistas Čiogjamas Trungpa per alaus raugo alegoriją nusakė budistų dvasinę bendruomenę (*sangha*): „Tai tarsi įdėjus raugo į misą iš šimtų miežių grūdų. Kiekvienas grūdas nuo raugo ima kilti, ir galiausiai turime didžiulę, milžinišką alaus statinę.“⁵⁹

43 LKŽ XI: 905, 907, 909.

44 LKŽ VIII: 136, 141, 135, 139.

45 VMVČ: 14.

46 VMVČ: 30.

47 LTs V: 114, Nr. 651; 163, Nr. 1508.

48 VMVČ: 377.

49 Vaitkevičienė 2015: 59; pavyzdys iš ŠmLTT: 45, Nr. 680; vertimas pridurtas mano.

50 LKŽ XI: 905, 909.

51 LKŽ XI: 907.

52 Žr. Jasiūnaitė 2002: 291.

53 LKŽ XI: 281.

54 FŽ: 584.

55 LKŽ XI: 902; žr. Vaitkevičienė 1998: 60.

56 LTs V: 219, Nr. 2462.

57 Bachelard 1993: 89.

58 Uždavinys 2005: 63–64.

59 Trungpa 1991: 99–100.

Iš visko, kas pasakyta, galima numanyti, kad ir ši, bene svarbiausia raugo atstojama žmogaus ypatybė – protas, mitologiškai yra susijusi su Perkūnu ar net priklausoma nuo Perkūno kaip pagrindinio dangiškojo „raugėjo“. Tokią prielaidą patvirtintų ir tai, kad mintys būdingai prilyginamos debesims.

Lietuvių kalboje veiksmožodis *galvoti* gali būti pritaikytas debesims, pavyzdžiui: *Jau debesys galvojas – galbūt, nustos lyti* (Žvirgždaičiai, Šalių r.); *Debesiai galvoja, tai nebus lytaus* (J. Jablonskis); žodyno siūlomas paaiškinimas – išorinis, esą debesys apvalėja ir tarsi darosi panašūs į galvą⁶⁰. Bet sąsaja gali būti ir vidinė, kaip Kazio Binkio: *Debesėliai baltieji – tai mūsų svajonės*⁶¹. Antano A. Jonyno: *kaip debesys plaukia į naktį / pavargusios mūsų svajonės*⁶². Kitur jis debesis prilygina atsiminimams: *tas ilgesys kuris lyg paukštis suka / ratus danguj kuriuo atsimintų / dvelkimas gena debesis neryškius*⁶³. O bene įtaigiausias lietuviškas pavyzdys – Algirdo Kaušpėdo daina „Mintys“:

*Įsivaizduokim, kad debesys – tai mūsų mintys,
Sunkūs kaip akmenys ir lengvi kaip smiltys.
Įsivaizduokim: dangus – minčių išaugintas,
Ką galvoja žmogus, tai ir matom aplinkui.*

*Įsivaizduokim: ciklonai susiformuoja kaip pyktis,
Dėl to, kad sau leidžiam susierzint, supykti.
Įsivaizduokim, kad esam dangaus šeiminkai,
Kad statom debesis, iš minčių pagamintus.*

*Įsivaizduokim, kad galim minutei nurimti,
Pakelti akis ir dangų pamilti.
Įsivaizduokim, kad debesys – tai mūsų mintys,
Tai mūsų veidrodis, virš galvos pakabintas.*

Ir po kiekvieno posmo priedainis – po keturis kartus kartojamas tas pats sakinytis:

*Debesys – tai mūsų mintys.*⁶⁴

Palyginimas archajiškas, žinomas plačiai, įvairiuose kontekstuose. Antai rusų priežodis byloja: *По небу облака, по челу дума* „Per dangų [plaukia] debesys, per kaktą – mintys“⁶⁵. Senosios

raštytos veikale „Trijų šventintųjų pašnekesys“ (*Беседа трех святителей*) sakoma, jog pirmojo žmogaus Adomo įvairios dalys buvo sukurtos iš atitinkamų išorinio pasaulio dalių: „iš žemės – kūnas, iš jūros – kraujas, iš saulės – akys, iš akmenų – kaulai, iš debesų – mintys, iš ugnies šiluma, iš vėjo kvėpavimas“ ir t. t.⁶⁶ Atitinkamai liaudies etiologinėse sakmėse, pavyzdžiui: *Бог сотворил человека Адама из девяти частей: тело – от земли, кость – от камня, кровь – от огня, волосы – от дерева, дыхание – от ветра, зрение – от солнца, мысль – от облака, ручь – от моря и душа – от Бога* „Dievas sutvėrė žmogų Adomą iš devynių dalių: kūnas – iš žemės, kaulas – iš akmenų, kraujas – iš ugnies, plaukai – iš medžio, kvėpavimas – iš vėjo, regėjimas – iš saulės, mintis – iš debesies, kalba – iš jūros, siela – iš Dievo“⁶⁷. Panašiai vadinamosiose „Eilėse apie Golubiną knygą“ (*Стихи о Голубиной книге*): *Наши помыслы от облау небесных* „Mūsų mintys iš debesų dangiškiųjų“⁶⁸. Susiję rusų kalboje (jei ne griežtai etimologiškai, tai mažų mažiausiai per sąskambį) yra žodžiai *мозг* ‘smegenys’, perkeltine prasme ‘protas’, ir *мозг, мзга* ‘dargana’, *мозгливый, промозглый* ‘darganotas, lietingas’⁶⁹. Kaip matyti, ne tik mintys, protas, bet ir pats jų organas – smegenys gali, kaip raugas, prilygti debesims. O senovės skandinavų mitologijoje („Poetinė Eda“: „Grymnio eilės“ 41) kosminio pirmažmogio Iumio (*Ymir*) kaip tik smegenys virto debesimis: „Iš jo smegenų visi sutverti debesys vėtrų“⁷⁰.

Palyginimas itin pamėgtas ir iššaknijęs budizme (be kurio įtakos, tiesą sakant, neįmanoma įsivaizduoti ir A. Kaušpėdo dainos). Senovės indų tantrinio budizmo (vadžrajanos) vienas iš pradininkų Tilopa savo mokinį Naropą mokė: „Nuo žemės kylantys garai virsta debesimis ir galiausiai išsisklaido danguje. <...> Taip ir mūsų vilnys, iš proto kilusios, ištirpsta, protui suvokus protą.“⁷¹ Kitas viduramžių indų budistas Arjadeva sakė: „Protingasis Dievybės joga / padaro tvirtą savo sąmonę. / Klaidingų požiūrių tamsieji debesys / jos nebetemdo, ir sušvin-

60 LKŽ III: 87.

61 Binkis 1999: 75.

62 Jonynas 1981: 87.

63 Jonynas 1984: 27.

64 Daina ir jos žodžiai viešai prieinami internetu. Tiesa, esama variantų: gali skirtis I posmo III eilutė (...dangus – mūsų račių išaugintas), II posmo II eilutė (*Dėl to kad galvojam, kaip atkeršyt, atimti*) ir dar kelios smulkmenos.

65 ДлПРН: 408.

66 Власова 2000: 80.

67 РЭСЛ: 230–231, Nr. 360.

68 ХдВЗ: 30; Топоров 2000: 249. Pavadinimo *Голубиная книга* tikroji reikšmė iki šiol neišaiškinta, ji sieta ir su balandžiais (*голуби*), ir su dangaus žydryne (*голубина*), ir su gelme (*глубина*), tad lietuviškai pavadinimo geriau neversti.

69 Журавлев 2005: 89.

70 РЕ: 114.

71 Trungpa 1988: 159.

ta saulė.⁷² Pasak japonų dzeno meistro Daizeco Teitaro Sudzukio, nušvitimas (satori) pasiekiamas tuomet, „kai iš sąmonės lauko švariai iššluojamos bet kokios m i n č i ū veiklos formos, palikdamos protą kaip dangus be mažiausio d e b e s ė l i o, kaip žydra erdvės platybė“⁷³.

Ir, pasak mūsų Vydūno, *geiduliai ir dar labiau aistros niaukia sąmonę. Yra lyg su tomis būsenomis atslinktų tamsios d e b e s y s ir užklotų saulės šviesą*⁷⁴. *Ne kartą atsitinka, kad žmogus kažin kur nusimąsto. Nei jis paboja tada kūno reikalų, jeigu jie ne per skaudūs, nei jis varginams jausmų, geismų, karščiavimų. Jame tylu, ramu. Jis lyg savyj, tarsi per visas tamsias d e b e s i s pakilęs skrenda tyrame ore, kur sutinka tiktai baltąsias apšviestas ir todėl šviečiančias d e b e s ė l e s. Yra tai m i n č i ū gyvenimas: žmogus tokiu būdu gyvena m i n č i ū pasaulyje.*⁷⁵ *Kas šiaip dar niaukė jo m q s t y m q, galvojimą ir protavimą, kaip tamsios d e b e s y s apdengia saulės šviesą, tai dabar pasklinda ir virsta baltomis d e b e s ė l ė m i s, pro kurias visas saulės spinduliavimas prasiveržia ir visą gyvenimą šildo ir nušviečia.*⁷⁶ Ir galiausiai prisipažįsta: *Visos mano m i n t e l ė s kaip d e b e s ė l i o m i g l e l ė, vėjui pakilus, išsiblaškę*⁷⁷.

Taigi mintys, ypač tirštos, tamsios, sunkios, protą tarsi užraugia – kaip debesys giedrą, blaiivą dangų. Šiuo atžvilgiu jos panašios į stiprų alų. Tik nuo alaus dažnai lengviau išrūgti.

ORIGINALI ARBA ANGLIŠKOJI ASMENVARDŽIŲ RAŠYBA

Arjadeva, arba Arjadėva = ang. Aryadeva
Bašliaras, Gastonas = Gaston Bachelard
Genonas, René = René Guénon
Goriačeva, Tatjana = Татьяна В. Горячева
Jucevičius, Liudvikas Adomas = Ludwik Adam Juciewicz
Kuršaitis, Frydrichas = Friedrich Kurschat
Milkus, Kristijonas Gotlybas = Christian Gottlieb Mielcke
Neselmanas, Georgas Heinrichas Ferdinandas = Georg Heinrich Ferdinand Nesselmann
Rėza, Liudvikas Gediminas = Ludwig Jedemin Rhesa
Ruigys, Pilypas = Phillip Ruhig
Sudzukis, Daizecas Teitaras = ang. Daisetz Teytaro Suzuki
Suhrovardis = ang. Suhrawardi
Tolstojus, Nikita = Никита Ильич Толстой
Trungpa, Čiogjamas = ang. Chögyam Trungpa

72 MTBA I: 141.

73 Suzuki 1991: 96.

74 Vydūnas 1990: 394.

75 Vydūnas 1991: 23.

76 Vydūnas 1991: 479.

77 LKŽ VIII: 245.

LITERATŪRA

- Bachelard 1993 = Gaston Bachelard. *Svajonių džiaugsmas*. Vilnius: Vaga, 1993.
- Balys 1998 = Jonas Balys. *Raštai*, I. Parengė Rita Repšienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.
- BDS = *Krišjāna Barona Dainu skapis*: <<http://www.dainuskapis.lv>>.
- Biezais 2008 = Haralds Biezais. *Dieva tēls latviešu tautas religijā*. Rīga: Zinātne, 2008.
- Biliūnas 2007 = Jonas Biliūnas. *Ir rados stebuklas: Apsakymai, apysaka, literatūros kritika*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2007.
- Binkis 1999 = Kazys Binkis. *Raštai*, I: *Poezija*. Vilnius: Pradai, 1999.
- Boryś 2005 = Wiesław Boryś. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Wydawnictwo literackie, 2005.
- Brückner 1927 = Aleksander Brückner. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1998 (Kraków, 1927).
- Buck 1949 = Carl Darling Buck. *A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages*. Chicago: The University of Chicago Press, 1949.
- BūgaR II = Kazimieras Būga. *Rinkiniai raštai*, II. Sudarė Z. Zinkevičius. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1959.
- Buračas 1996 = Balys Buračas. *Pasakojimai ir padavimai*. Sudarė Albinas Degutis, Vidmantas Jankauskas. Vilnius: Mintis, 1996.
- Derksen 2008 = Rick Derksen. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden–Boston: Brill, 2008.
- FrGEW II = Hjalmar Frisk. *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, II. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1970.
- FrLEW = Ernst Fraenkel. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, I–II. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag–Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1962–1965. (Puslapių numeravimas išsistinis.)
- FW = *Funk & Wagnalls Standard Dictionary of Folklore, Mythology, and Legend*. Editor Maria Leach. New York: Funk & Wagnalls, 1949.
- FŽ = *Frazeologijos žodynas*. Redagavo Jonas Paulauskas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2001.
- Guénon 1995 = René Guénon. *Fundamental Symbols: The Universal Language of Sacred Science*. Oxford–Northampton: Quinta Essentia, 1995.
- Jasiūnaitė 2002 = Birutė Jasiūnaitė. „Gužutis vaiką parnešė!“ Nepaprasta žmogaus kilmė frazeologijoje. // *Baltistica*, XXXVI (2). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2002.
- Johanson 2009 = Kristiina Johanson. The Changing Meaning of ‘Thunderbolts’. // *Folklore*, vol. 42. Tartu: Estonian Institute of Folklore, 2009.
- Jonynas 1981 = Antanas A. Jonynas. *Atminties laivas*. Vilnius: Vaga, 1981.
- Jonynas 1984 = Antanas A. Jonynas. *Parabolė*. Vilnius: Vaga, 1984.
- Jucevičius 1959 = Liudvikas Adomas Jucevičius. *Raštai*. Redakcinė komisija: J. Lebedys, M. Lukšienė, Z. Slaviūnas. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1959.
- Karaliūnas 1987 = Simas Karaliūnas. *Baltų kalbų struktūrų bendrybės ir jų kilmė*. Vilnius: Mokslas, 1987.
- Klein 2003 = Ernest Klein. *A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language*. Amsterdam etc.: Elsevier, 2003.
- Kluge 1999 = Friedrich Kluge. *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. 23., erweiterte Auflage bearbeitet von Elmar Seebold. Berlin–New York, 1999.

- Laurinkienė 1996 = Nijolė Laurinkienė. *Senovės lietuvių dievas Perkūnas: kalboje, tautosakoje, istoriniuose šaltiniuose*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1996.
- LKŽ I–XX = *Lietuvių kalbos žodynas, I–XX*. Vilnius, 1956–2002.
- LoLKŽ = Kazimieras Kuzavinis. *Lotynų–lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
- LTs V = *Lietuvių tautosaka, V: Smulkioji tautosaka, žaidimai ir šokiai*. Medžiagą paruošė K. Grigas. Vilnius: Mintis, 1968.
- Marcinkevičienė 1998 = Nijolė Marcinkevičienė. *Pavarėnis*. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 1998.
- MrhKEWA I = Manfred Mayrhofer. *Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch des Altindischen, I*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1956.
- MTBA I = *Mažoji Tibeto budizmo antologija, I: Milarepa, Končog-Tenpadronmė, Arjadeva*. Iš tibetiečių kalbos vertė Algirdas Kugevičius. Kaunas: Gaivata, 1998.
- PE = *Poetinė Eda*. Iš senosios islandų kalbos vertė Aurelijus Vijūnas. Vilnius: Aidai, 2009.
- Pfeifer 2004 = *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen*. Erarbeitet unter der Leitung von Wolfgang Pfeifer. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2004.
- PkIEW = Julius Pokorny. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch, I*. Bern–München: Francke Verlag, 1959.
- Razauskas 2019 = Dainius Razauskas. *Daukanto sutvėrimas. // Būdas (= Liaudies kultūra)*, 2019, Nr. 2.
- Sabaliauskas 1994 = Algirdas Sabaliauskas. *Iš kur jie? Pasakojimas apie žodžių kilmę*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 1994.
- Strielkūnas 1989 = Jonas Strielkūnas. *Tas kraštas*. Vilnius: Vyturys, 1989.
- Suzuki 1991 = Daisetz Teitaro Suzuki. *An Introduction to Zen Buddhism*. Edited by Christmas Humphreys, foreword by C. G. Jung. London–Sydney: Rider Books, 1991 (1949).
- ŠmLTT = *Latviešu tautas ticējumi*. Sakrājis un sakārtojies Prof. P. Šmits. Rīgā: Latviešu folkloras krātuves izdevums, 1940–1941.
- Trungpa 1988 = Chögyam Trungpa. *The Myth of Freedom and the Way of Meditation*. Edited by John Baker and Marvin Casper. Boston & London: Shambhala, 1991.
- Trungpa 1991 = Chögyam Trungpa. *The Heart of the Buddha*. Boston & London: Shambhala, 1991.
- Uždavinys 2005 = Algis Uždavinys. *Hermio Trismegisto išminties kelias. Hermetinis rinkinys*. Vilnius: Sophia, 2005.
- Vaitkevičienė 1998 = Daiva Vaitkevičienė. *Duonos gimimas. // Tautosakos darbai, IX (XVI)*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.
- Vaitkevičienė 2001 = Daiva Vaitkevičienė. *Ugnies metaforos: Lietuvių ir latvių mitologijos studija*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001.
- Vaitkevičienė 2015 = „Ką kalba mielė, bačkoj būdama?..“ Apie meilę ir karą alaus mitologijoje. // *Liaudies kultūra*, 2015, Nr. 6.
- Vaitkevičienė 2019 = Daiva Vaitkevičienė. *Žydinti taurė: Baltų gėrimai ir apeigos*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019.
- Vydūnas 1990 = Vydūnas. *Raštai, I*. Vilnius: Mintis, 1990.
- Vydūnas 1991 = Vydūnas. *Raštai, II*. Vilnius: Mintis, 1991.
- VMVČ = *Vilką minim, vilkas čia: Lietuvių situaciniai posakiai*. Sudarytojos: Rasa Kašėtienė, Lilija Kudirkienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016.
- Власова 2000 = Марина Никитична Власова. *Русские суеверия*. Санкт-Петербург: Азбука, 2000.
- Горячева 1986 = Татьяна Витальевна Горячева. К изучению славянской метеорологической терминологии. // *Этимология 1984*. Москва: Наука, 1984.
- ДлПРН = *Пословицы русского народа: Сборник В. И. Даля*. Москва: Русский язык Медиа, 2004 (1862).
- ДлТС IV = Владимир Даль. *Толковый словарь живого великорусского языка, I–IV*. Москва: Русский язык, 1982 (1866).
- Журавлев 2000 = Анатолий Федорович Журавлев. Наивная этимология и «кабинетная мифология» (Из наблюдений над мифологизмом А. Н. Афанасьева). // *Этимология 1997–1999*. Москва: Наука, 2000.
- Журавлев 2005 = Анатолий Федорович Журавлев. *Язык и миф: Лингвистический комментарий к труду А. Н. Афанасьева «Поэтические воззрения славян на природу»*. Москва: Индрик, 2005.
- ЛРС = *Латинско-русский словарь*. Составили И. Х. Дворецкий и Д. Н. Корольков. Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1949.
- РЭСЛ = *У истоков мира: Русские этиологические сказки и легенды*. Составление и комментарии О. В. Беловой, Г. И. Кабаковой. Москва: Форум–Неолит, 2014.
- Судник, Цивьян 1982 = Тамара Михайловна Судник, Татьяна Владимировна Цивьян. О мифологии лягушки (балто-балканские данные). // *Балто-славянские исследования 1981*. Москва: Наука, 1982.
- Толстой 2003 = Никита Ильич Толстой. *Очерки славянского язычества*. Москва: Индрик, 2003.
- Топоров 1984 = Владимир Николаевич Топоров. *Прусский язык: Словарь, IV: К–Л*. Москва: Наука, 1984.
- ФсЭСРЯ IV = Макс Фасмер. *Этимологический словарь русского языка*. Перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева, IV. Санкт-Петербург: Азбука, 1996.
- ХдВЗ = Иван Александрович Худяков. *Великорусские загадки. // Этнографический сборник, VI*. Санкт-Петербург, 1864.
- ЧрИЭС II = Павел Яковлевич Черных. *Историко-этимологический словарь современного русского языка, II*. Москва: Русский язык, 1999.
- ЭС = *Энциклопедия суеверий*. Составители: Э. и М. А. Рэдфорд (английские суеверия), Е. Миненок (русские суеверия). Москва: Локид-миф, 2000.

THE THUNDER'S FERMENT

Dainius RAZAUSKAS

Mythological symbolism of fermentation is considered in the article. Firstly, the cosmogonic connections of the ferment (fermentation of milk products) is taken into account. Secondly, figurative images of the “fermented sky” are regarded, including the corresponding activity of the Thunder-god. And finally, the traditional psychological and spiritual metaphorisation of the fermentation process is discussed in the presented context (for instance, such an image as thoughts = clouds). Fermentation, then, is homologous to thinking and, incidentally, to beer drinking, as sobriety, in its turn, to the clear unclouded sky.

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
Antakalnio g. 6, LT-103008, Vilnius
E.paštas: dainius.razauskas@lnkc.lt
Gauta 2021 08 20, įteikta spaudai 2021 10 18